

Leren sociaal te ondernemen

Kinderen als (sociale) changemakers

Basisscholen staan voor de uitdaging om burgerschapsonderwijs vorm te geven: kinderen voorbereiden op het deelnemen aan en vormgeven van de maatschappij. Veel scholen zijn zoekende naar de manier waarop. Kinderen leren sociaal te ondernemen is een sociale en duurzame invulling.

TEKST KEVIN MOL EN STELLA VAN DER WAL-MARIS

Scholen waren al verplicht om invulling te geven aan burgerschapsonderwijs, maar tot voor kort bleef het bij die weinig concrete opdracht. Met het aannemen van de Wet verduidelijking burgerschap (augustus 2021) is een meer specifieke inhoudelijke kern vastgelegd. Voor basisscholen betekent het dat ze onderwijs moeten verzorgen over de democratische rechtsstaat en de rechten en vrijheden van de mens. Ook het ontwikkelen van sociale en maatschappelijke competenties is onderdeel van de opdracht, zodat leerlingen deel uit kunnen maken van en bij kunnen dragen aan de pluriforme, democratische Nederlandse samenleving (Rijksoverheid,

2019). Veel scholen zijn nog zoekende naar 'het hoe'. Een manier om hier invulling aan te geven, is door kinderen te leren sociaal te ondernemen. Zo komen leerlingen in aanraking met de echte wereld en met vraagstukken op het gebied van duurzame ontwikkeling, en leren ze bij te dragen aan de oplossing van problemen door producten of diensten te ontwikkelen. Denk bijvoorbeeld aan het verminderen van de plasticsoep en opwarming van de aarde, maar ook aan verbetering van de leefbaarheid in een wijk en het terugdringen van vooroordelen, discriminatie en armoede. Al deze aspecten komen terug in de door de Verenigde Naties geformuleerde duurzame ontwikkelingsdoelen (zie figuur 1).

Figuur 1 – Duurzame ontwikkelingsdoelen
(Bron: SDG Nederland)

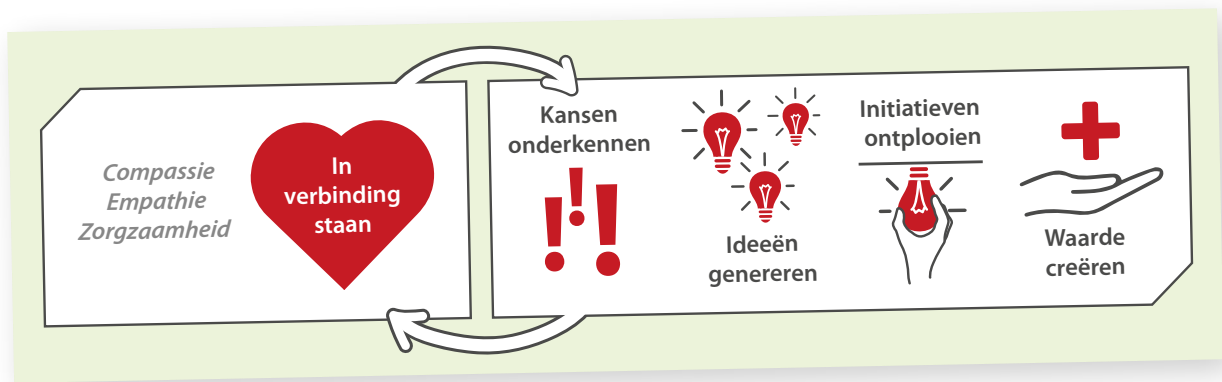
KINDEREN LEREN SOCIAAL TE ONDERNEMEN

Als kinderen leren sociaal te ondernemen, leren ze om actief en ondernemend bij te dragen aan duurzame ontwikkeling. Ze leren hoe ze initiatief kunnen nemen en tot actie kunnen overgaan. Het fundament onder leren sociaal te ondernemen, kent pedagogische, maatschappelijke en handelingsgerichte dimensies. De pedagogische dimensie is gericht op subject zijn. Hierbij staan persoonsvorming en het ontdekken van eigen drijfveren en passies centraal. Ook gaat het om de vraag hoe je je verhoudt tot de ander en de wereld, en om het samen perspectief ontdekken (De Winter, 2017). Het is zoeken naar een goede balans tussen wat wenselijk is voor jezelf, de ander en de wereld (Biesta, 2018). De maatschappelijke dimensie richt zich op maatschappelijk handelen en het bijdragen aan duurzame ontwikkeling. Voor het realiseren van duurzame ontwikkeling wordt het onderwijs als een cruciale factor gezien (Leicht, Combes, Buyn, & Agbedahin, 2018). De handelingsgerichte dimensie gaat over het leren ondernemen. Ondernemen is het in beweging komen, het zien en benutten van kansen, vervolgens iets toe te voegen en zo waarde te creëren.

Definitie leren sociaal te ondernemen

'Leren om - vanuit compassie, empathie en zorgzaamheid - kansen voor het bijdragen aan duurzame ontwikkeling te onderkennen, om vervolgens ideeën te genereren en initiatieven te ontplooiën die een bijdrage leveren aan duurzame ontwikkeling' (Van der Wal-Maris, 2019). De definitie wordt gevisualiseerd in figuur 2 (p. 8).

Het *leren sociaal te ondernemen* omvat een aantal componenten die met symbolen te duiden zijn, zie figuur 2. Het *hart* symboliseert het in verbinding staan. In verbinding met jezelf, de ander en de wereld. Het ontwikkelen van compassie, empathie en zorgzaamheid, om van daaruit een probleem of uitdaging te verkennen, en je eraan te verbinden. De *uitroepstekens* staan voor het zien van kansen. Als er iets is waar je graag verandering in brengt, welke kansen zie je dan om bij te dragen? Welke mogelijkheden zie je om een verandering teweeg te brengen? Welke ideeën heb je daarvoor? De *lampjes* symboliseren die verschillende ideeën. Dan stel je jezelf de

Figuur 2 – Leren sociaal te ondernemen

vraag welk idee je gaat uitvoeren. Dit leidt tot actie, vaak samen met anderen: het *aan-draaien van het lampje*. Als de actie is uitgevoerd, heb je iets toegevoegd, waarde gecreëerd, de *plus*. Je hebt iets ondernomen met de bedoeling een positieve bijdrage te leveren aan duurzaam samenleven en ontwikkelen. De *pijlen* staan voor vooruit- en terugkijken. Ben je tevreden, wil je een uitwerking nog wat aanpassen? Wil je gaan opschalen, je actie en de uitkomst breed gaan delen om zo de impact te vergroten? Of ga je een ander idee uitwerken? Wat leert het ondernemen jou over jezelf, de ander en de wereld?

De verschillende componenten van het leren sociaal te ondernemen, komen duidelijk naar voren in een praktijkvoorbeeld ontleend aan

het Europese Erasmus+-project UKids. In Nederland zijn basisschool Het Drieluik in Almere en de Marnix Academie, lerarenopleiding in Utrecht, bij dit project betrokken. Binnen UKids worden onderwijsmaterialen voor het ontwikkelen van sociaal ondernemerschap ontworpen voor zowel de basisschool als de lerarenopleiding.

CASUS: HOE VOELT DE AARDE ZICH VANDAAG?

Op Het Drieluik werken de leerlingen twee middagen per week in ateliers met een vakoverstijgend thema. Eens per jaar is er een atelier waarin de kinderen oefenen in sociaal ondernemen. Begin 2019 is het thema: 'Hoe voelt de aarde zich vandaag?' De groepen 7 en 8 verdiepen zich in het probleem van

Als kinderen leren sociaal te ondernemen, leren ze om actief en ondernemend bij te dragen aan duurzame ontwikkeling

plastic afval. De leerlingen verkennen vragen als 'Wat is plasticsoep?' en 'Waarom gebruiken we zoveel plastic als het zo vervuילend is?' De leerlingen verzamelen thuis een weekend lang plastic afval om te onderzoeken hoeveel plastic ze zelf gebruiken. Op maandagochtend verrijst in de hal van de school een enorme berg en ze ervaren: het probleem raakt duidelijk onszelf (*in verbinding staan*).

De leerkrachten geven de opdracht om in de omgeving op zoek te gaan naar mogelijkheden om de afvalberg te verkleinen. De leerlingen zien meteen kansen (*kansen onderkennen*). Het is belangrijk om niet direct tot actie over te gaan, maar eerst te gaan brainstormen over mogelijke acties (*ideeën genereren*). Wat is haalbaar, kansrijk, heeft impact? De kinderen maken groepjes rondom een idee dat zij willen gaan uitvoeren, waarna ze *initiatieven ontplooien*. Sommige leerlingen zamelen plastic flessen in, anderen zoeken contact met een supermarkt en proberen de manager te overtuigen om op de groenteafdeling geen plastic zakjes meer te gebruiken. Daarvoor dragen ze meteen een bruikbaar alternatief aan. Een ander groepje maakt kunstwerken van afval. Drie leerlingen schrijven een brief aan de burgemeester van Almere. Ze willen zoveel mogelijk inwoners uitnodigen om zich aan te sluiten bij een grote schoonmaakactie, die gericht is op het opruimen van zwerfafval, en vragen aan de burgemeester hun boodschap te helpen verspreiden.

De kunstwerken, het alternatief aandragen voor plastic zakjes en de schoonmaakactie zijn voorbeelden van *waarde creëren*. De leerlingen maakten echt verschil. Het is belangrijk dat de kinderen zelf ook beseffen welke toegevoegde waarde ze hebben geleverd en om resultaten te vieren. Dit kan door het stellen van vragen. Hoe heb je bijgedragen aan duurzame ontwikkeling? Welke toegevoegde waarde heb je geleverd? Aan het einde van het atelier worden kunstwerken tentoongesteld en presenteren de leerlingen welke acties ze ondernomen hebben en waarom, en wat het resultaat is. De opruimactie krijgt zelfs aandacht in de plaatselijke krant. De leerlingen komen tijdens het atelier in contact met de echte wereld en staan stil

Krachtige leeromgeving voor leren sociaal te ondernemen

- Schoolbrede aanpak gericht op een cultuur van compassie, empathie, zorgzaamheid en ondernemen.
- Ingebed in andere onderwijsinhouden, bijvoorbeeld het taalonderwijs: het oefenen in schriftelijk communiceren door een brief te schrijven aan de burgemeester.
- Leerlingen zijn eigenaar van het proces; de leerkracht faciliteert, begeleidt en organiseert feedback.
- Leerlingen participeren in de hen omringende wereld; er is exploratieruimte.
- Ruimte voor ontmoeting en dialoog, binnen en buiten de school.
- Aandacht voor conflicterende behoeften en opvattingen; uitdaging tot perspectiefwisseling.
- Leren door te doen.
- Korte opeenvolgende cycli van 'handelen-feedback-reflectie'.

bij de behoeften van de medemens en hun omgeving. Ook leren ze zichzelf beter kennen. Ze participeren in de omringende samenleving en worden zo verder deel van de gemeenschap.

HET VERSCHIL MAKEN

Als kinderen leren sociaal te ondernemen, onderzoeken ze vraagstukken uit 'de echte wereld'. In de beschreven casus is dit de plastic afvalberg, maar het kan ook gaan over eenzaamheid, armoede, leefbaarheid in de wijk of discriminatie. Door betrokken te worden bij deze problemen en er actie op te ondernemen, ontwikkelen kinderen competenties op het gebied van sociaal ondernemerschap. Ze ervaren dat ze een bijdrage kunnen leveren aan een betere wereld: de kinderen staan in hun kracht, leren hun plek in de maatschappij kennen en ervaren dat ze verschil kunnen maken. Hiermee oefenen ze met hun rol als burger in de democratische samenleving, een van de opgaven waarvoor scholen staan.

De literatuurlijst is te vinden op:
www.jsw.nl/artikelen

KEVIN MOL

is leerkracht bij Kindcentrum Leeuwesteyn in Utrecht en heeft zich binnen het UKids-project beziggehouden met onderzoek naar leren sociaal te ondernemen

STELLA VAN DER WAL-MARIS

(s.vdwal@hsmarnix.nl) is lector Toekomstgericht Onderwijs aan de Marnix Academie en leidt de lectoraatsgroep Onderwijs & Sociaal Ondernemerschap